

מכות כ

עניין: גילוח הזקן במספרים

שו"ת חתם סופר או"ח סי' קנט

רגליהם לשנות מלבוש ולגלח זקנם שלא יכירוהם האויבים כי אז כבר גלחו הגוים זקניהם עפ"י מעשה ממלך פולין א' שהי' סריס כמבואר בספרי הימים והתירו חז"ל שהיו בימים ההם לעשות כן, ולהיות גלוח הזקן דבר שאי אפשר להשתנות והיו נכלמים מאוד האנשים ההמה בשוכם לביתם, על כן נשתרבו המנהג שלא לגדלו כלל. רק סימנא בעלמא שזה יגולח ויגדל בקוצר זמן שבין לילה היה ורק אך מופלגי תורה היושבים בביתם הם מגדלים אותו, ואותן שלפני גזירה ההיא שברחו לארץ פולין לא באו לכלל זה. והנה זה ברור ונכון כי אילו היה תחלת מנהגו באיסור היה משום חוקי הגוים, אבל אחר שכבר נהגו ישראל לגלח, תו אין בו שום דנדוד ופקפוק כלל אפילו ר"ח איסור אין בו, אבל הק' דמסאני אוכמי לא ידעתי איך נתפשט ע"כ צריכין אנו ללמוד זכות ולומר שנתפשט ג"כ בתחילה בהיתר וכיון שהותר הותר. והנה יעיין ביורה דעה סימן קנ"ז ס"ב ויעיין ש"ך סי' קע"ח סק"ד הקשה אמהרי"ק, ובחידושי למסכת חולין, ישבתי ת"ל יתברך באופן הנאות, ואי משום מספריים כעין תער, זהו חשש רחוק ושרשו פתוח מתרומת הדשן, כשהזוג חודר מאוד יש לזהר אולי יחתוך בתחתון לחוד וידענא שהוא מידי דלא שכיח, גם מההשחתה תחת הגרון, המעיין בש"ס [מכות כ' ע"א] וראשונים יראה כי ממש לית מאן דחש לדברי ר"ח, בזה, והמחמיר קדוש יאמר לו והמקיל לא יאמר עליו מקור משחת ח"ו. כללו של דבר, כל מה שאמר מ"כ באגדת ריב"ח, הנמשל הוא טוב וקדש קדשים, והמשל שהיטב פני' על חטא קל וקטן לא יקרא ח"ו בשם חטא ועון חלילה וחס, והאומר כן עתיד ליתן הדין בלי ספק, והייתי יכול להמשיך משל אחר אבל ועמך כולם צדיקים כתיב, ויהי' ממחזר פלוני או פלוני:

אשר מלא פיו תוכחות, קדוש יאמר לו, ובדואי כן הוא בכמה מנהגים שנתקלקלו אצל ההמונים ונעשה להם היתר בעו"ה, אבל אשר שם פניו נגד מגולחי הזקן, לא ידעתי מה הרעש הגדול הזה, לכו נא ונוכחתי אי משום חוקת הגוים אשאלהו ויודיעני מי התיר לנו נעלים שחורים המבואר בש"ס לאסור מסאני אוכמי ולהפליא ענין אמרו במס' תענית כ"ב ע"א דהוה מסיים מסאני אוכמי, ויעיין ב"ק נ"ט ע"ב ובתוס' שם ד"ה דהוה מסיים, ובש"טמ"ק שם מחלק בין שחור לאוכס וזה מסכים קצת לפי ה"ג דמייתי תוס' פרק אלו טרפות מ"ו ע"ב ד"ה אוכמי, הנאמר שהוא מקור משחת, כאשר כתב על עם ה' אלו, לא ניחא למריהו למימר הכי, והוא דבר דלא נמצא בש"ס ופוסקים וגם לא בשום ספר מספרי חצונים שיהי' הפרש בין ישראל לאינו ישראל בגילוח הזקן כי אז גם כל האומות היו מגדלים זקניהם, ויעיין בש"ס שבת קנ"ב ע"א תלת אמרת לי תלת שמעת וכו', וברכה בראשית פ' י"א סי' ד' פילוסוף שאל את ר' יהושע וכו' מפני מה אותו האיש מגלח פאת ראשו ומגדל זקנו וכו' יע"ש, אבל לא נמצא בשום מקום שיהיה בזה משונה מנהג גוים. ומה שרמזו לספרי מקובלים שכתבו שלא להושיט ידים בדקני כלל. אין לי עסק בנסתרות, אבל מהם ומהמונם הותרה הרצועה לגמרי בכל ארץ אטלי' שכל חכמיה מגולחי זקן ונתלים באילן גדול ר' מנחם עזרי' בעל עשרה מאמרות אבי המקובלים שהוא היה מגולח מבלי השאיר שיערה א', וכן העיד עליו היש"ר מקאנדיא באילים שלו, והיה אומר שעפ"י חכמי המקובלים אין חרץ לארץ ראויה לכך, ומה אאריך כמה שאין לי יד ושם בו, אבל אבותינו הנהיגו עצמם כן על צד ההכרח הגדול ולא מקור משחת ח"ו אלא בקדושה יתירה, והוא בימי גזירת תתנ"ו, והרועים וכדומה התירו גדוליהם להמכתים

טעמי המצוות לרבי חיים וויטאל פרשת קדושים

מצות הזקן:

ויותר מעט למעלה, ובזמן היה נוהג שלא לגלח כלל ועיקר, לא בתער ולא במספרים, לא למעלה ולא למטה בשום מקום, רק השער שעל השפה המעבב מלאכול, היה חותך

ראוי לאדם שלא יעקר שום שיער כלל מזקנו, כי הם צינורות שפע, ויכוין, כי ראש הזקן הוא תקונא קדמא א"ל. בסוד י"ג מידות, ושיער הזקן ימין ושמאל, הם ב"פ זקן, גימ' שדי, הרי אל שדי. וזה יכוין בכל עת, שלא לאחז בוקנו, כדי שלא יעקור שום שיער. ת)

שו"ת צמח צדק יו"ד סו"ס צג

שבפחות מזה מותר. א"כ גם בפיאות הזקן י"ל כן שהרי לא שנינו רק ואינו חייב עד שיטלנו בתער. מ"מ איסור גמור איכא גם במספרים אף שלא כעין תער. כ"א כלל כלל לא כמו בנוזר. וק"ו משיער בית השחי לדעת תשו' הרשב"א סי' ק"ו שדבריו עיקר. והנה ר' אליעזר ס"ל כרבי יונתן פ"י דנוזר (דמ"א ע"ב) והרי ר' אליעזר ורבנן לא פליגי פ"ג דמכות לענין גילוח הזקן דאינו חייב אלא על גילוח שיש בו השחתה. ולר' אליעזר צ"ל חיובא הוא דליכא כ"א בגילוח שיש בו השחתה הא איסורא איכא. וכמו בנוזר לר' יונתן וכנ"ל. א"כ גם לת"ק דר' אליעזר י"ל כן דבהא לא פליגי. וראיה ג"כ מנוזר שמשון

בפיאות הזקן שנוזר ע"ז בכהנים לאו ועשה אסורים לגלח לגמרי. וכמו בשיער דנוזר. ובשער הראש שלא נזכר ע"ז שום איסור בתורה ע"ז נאמר ביחזקאל וראשיהם לא יגלחו כו' כ"א כסום יכסמו כו'. וכיון שנתברר שהכהנים בפיאות הזקן והראש אסורים לגלח במספרים אף שלא כעין תער. וכלל כלל לא. א"כ ה"ה בפיאות הזקן דישאל דהא הושוו זה לזה מגזירה שוה ועוד ראה מהפסוק בשמואל ב' סי' יו"ד פסוק ה' שבימי דוד המע"ה לא היו כל ישראל מגלחים זקנם כלל וכלל אי"כ מסתמא יש בזה איסור גמור. והר"ק שם כ' שזהו מנהג שהיו נוהגים כן שלא לגלח השער אפילו במספרים א"כ גם לדבריו מנהג שנהגו כן אבותינו מזמן קבלת התורה עד עתה א"א להתירו ח"ו. מכ"ש שי"ל שאינו מנהג לבד כ"א איסורא איכא. וכן מוכח משם שזה היה נחשב להם לחרפה גדולה:

חלקת יעקב יו"ד סי' פט

א) מה שהביא כ"ת דברי הכ"ז מהגו"ק מליובאוויטש בסי' כ"ג דש בגילוח הזקן ע"ז סס הללו של לא ילכש גצר, הכה עוד בשנת תרס"ה הרעיש ת"ח אחד בשמו הרה"ג ר' אברהם חיים דלכאגד מווארשע וחיבר ספר "זקן אברהם" ובעולם פלפולו זאורייתא העלה שם שהמסתפר חמש פאות הזקן זאחיה אופן שיהי' עובר על שבעה לאווין על חמשה הידועים ועוד לא ילכש גצר ובחוקותיהם לא תלכו, ונדפס מזה אז צירחון "וילקט יוסף" צאונגלרן ויכוחים רבים עם רבני אשכנז שחגרו צעזע ותכניהם והשיבו לו "וילקט יוסף" זה צדק זה צדק שהפריז על המידה להחמיר נגד פסקי מרן בשו"ע יו"ד סימן קפ"א דאינו חייב על השחתת הזקן אלא בתער אבל בתספרים אפילו כעין תער או צס מותר, והאוסר הלך בעקבות הגו"ק הצמח צדק הצ"ל, והנה הספר צמח צדק אין אחי אבל כנראה הוא אוסר בכל גונא אף על ידו סס. ואני ראיתי קונטרס "תקפורת הזקן" מה"ג יתקאלקרא קובץ גדול מראשון שצבאשונים על אחרון שצבאשונים להתיר אף לכתחילה מנהג שצבאשכנז, ומקיים צקופו וז"ל ואמנם דבר שפתיים אך למותר דמי שדר צמקוס ומדינה שאין מסתפרים כלל כי נמשכין אחר ספרי הקבלה שאוסרין תקפורת הזקן ודאי אסור להקל ולהוילא א"ע מן הכלל כדמנן ריפ"ד דפסחים אל ישנה אדם מפני המחלוקת עכ"ל, ועי' צמח"ס או"ח סי' קנ"ט אריכות גדול גם כן כעין זה, ולמותר להאריך דבצר שדשו צו רבים. רק